

TARAS POLOWYJ (TARAS POLOVYI)

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-7908-6606

t.polovyi@uwb.edu.pl

Od informacji do propagandy

Transformacja rosyjskiego systemu medialnego

From Information to Propaganda

The Transformation of the Russian Media System

Słowa kluczowe:

system medialny, Rosja,
propaganda państwowa,
dziedzictwo ZSRR, kontrola
informacji, suwerenność
informacyjna

Keywords:

media system, Russia,
state propaganda,
Soviet legacy,
information control,
information sovereignty

Od informacji do propagandy. Transformacja rosyjskiego systemu medialnego

Niniejszy artykuł stanowi próbę uzupełnienia dotychczasowych badań dotyczących fenomenu rosyjskiej propagandy. Główny nacisk położono nie na jej zewnętrzne przejawy czy narracje, lecz na wewnętrzne mechanizmy prawne i instytucjonalne. Autor analizuje ewolucję rosyjskiego systemu medialnego od lat dziewięćdziesiątych XX w. do współczesności, uwypuklając przekształcenie go w instrument propagandy państwowej. W badaniu wykazano, że zmiany te stanowiły element długotrwałego procesu instytucjonalno-prawnej konsolidacji zmierzającej do odbudowy scentralizowanego modelu kontroli, który odwołuje się do logiki zarządzania z okresu sowieckiego. Słabości dawnego sowieckiego modelu, takie jak nadmierna centralizacja czy ideologiczna sztywność, zostały zastąpione nowymi, bardziej elastycznymi rozwiązaniami o charakterze technokratycznym. Na podstawie oceny ram prawnych, doktryn państwowych oraz mechanizmów instytucjonalnych dokonano periodyzacji i scharakteryzowano kluczowe etapy transformacji rosyjskiej przestrzeni medialnej. Aby właściwie zrozumieć istotę przedmiotowego zjawiska, rosyjską propagandę państwową należy rozpatrywać nie tylko pod kątem generowanych treści czy rozpowszechniania określonych narracji, ale również jako stopniowo tworzony i prawnie zabezpieczony scentralizowany system infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej.

From Information to Propaganda: The Transformation of the Russian Media System

This article is an attempt to complement existing research on the phenomenon of Russian propaganda. The main emphasis is not on its external manifestations or narratives, but on the analysis of internal legal and institutional mechanisms. The author examines the evolution of the Russian media system from the 1990s to the present, highlighting its transformation into an instrument of state propaganda. The study demonstrates that these changes were part of a long-term process of institutional and legal consolidation aimed at rebuilding a centralised model of control, drawing on the logic of governance from the Soviet era. Meanwhile, the weaknesses of the former Soviet model, such as excessive centralisation and ideological rigidity, were replaced by new, more flexible, technocratic solutions. Based on an assessment of legal frameworks, state doctrines, and institutional mechanisms, the article offers a periodisation and characterisation of the key stages in the transformation of the Russian media space. Consequently, to fully understand the nature of this phenomenon, Russian state propaganda should be viewed not only through the prism of content generation or the dissemination of specific narratives, but also as a gradually constructed, legally secured centralised system of information and communication infrastructure.

Wprowadzenie

Temat propagandy państwowej w Rosji można rozpatrywać w kilku aspektach: 1. jako czynnik konsolidowania społeczeństwa wokół wspólnych wartości; 2. jako sposób wzmocnienia pozycji władz w kontekście długotrwałej niezmienności rządzącego reżimu; 3. jako narzędzie szerzenia wpływu informacyjnego i rozpowszechniania prorosyjskich narracji wśród odbiorców zewnętrznych. O ile w państwach demokratycznych wpływ rządowej propagandy jest nieco ograniczony i niwelowany przez konkurencję w przestrzeni informacyjnej oraz rozwój mediów niepaństwowych jako instytucji społeczeństwa obywatelskiego, o tyle w reżimach autorytarnych czy totalitarnych rola tego narzędzia jest większa, niekiedy nawet kluczowa. By zbudować skuteczny system mechanizmów eksportu propagandy, należy przede wszystkim kontrolować wewnętrzną przestrzeń informacyjną, wytworzyć sprzyjające warunki do skutecznego oddziaływania na odbiorcę, tworzyć i rozwijać narzędzia do osiągania celów, integrować kanały informacyjne w jeden system propagandowy, tworzyć ramy prawne dla legislacyjnej regulacji, w tym ograniczenia środowiska informacyjnego, itd. W rezultacie sprowadza się to do konsolidacji i instrumentalizacji własnej przestrzeni informacyjnej, stanowiącej fundament projekcji wpływu na zewnątrz.

Celem artykułu jest przyjrzenie się procesowi transformacji rosyjskiego systemu medialnego jako narzędziu propagandy państwowej. W odróżnieniu od dominujących badań, które koncentrują się na zewnętrznych aspektach rosyjskiej dezinformacji, niniejszy tekst jest próbą analizy wewnętrznych mechanizmów, które umożliwiają jej funkcjonowanie: instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych. Przedmiotem badania jest transformacja rosyjskiego systemu medialnego od końca epoki radzieckiej po współczesność, od względnego pluralizmu lat dziewięćdziesiątych XX w. do scentralizowanego modelu podporządkowanego państwu.

Pojęcie systemu medialnego odnosi się do funkcjonalnej całości, obejmującej różnorodne elementy, takie jak tradycyjne i nowe media, instytucje regulacyjne, aktorzy rynkowi oraz struktury własnościowe, które wzajemnie powiązane uczestniczą w procesie produkowania, dystrybucji i konsumowania informacji. Daniel Hallin i Paolo Mancini podkreślają, że systemu medialnego nie należy postrzegać jedynie jako zbioru poszczególnych środków przekazu, lecz jako układ, w którym instytucje i praktyki wzajemnie

ze sobą oddziałują i kształtują się pod wpływem szerszego kontekstu politycznego i społecznego¹. Przekształcenie systemu medialnego obejmuje natomiast zarówno zmiany instytucjonalne i prawne, jak również technologiczne i ekonomiczne, które formują dynamikę komunikacji społecznej. Główna hipoteza badawcza zakłada, że transformacja rosyjskiego systemu medialnego była wynikiem długotrwałego, celowego i systematycznego procesu rekonfiguracji postsowieckich struktur informacyjnych. Obejmowała ona integrację państwowych i półpaństwowych aktorów medialnych, budowę kompleksowego systemu regulacji prawnej oraz adaptację do nowych warunków technologicznych. W rezultacie powstał zunifikowany i scentralizowany model propagandy państwowej, który nie tylko odtwarza sowieckie wzorce kontroli informacji, ale także aktywnie wykorzystuje nowoczesne technologie masowej komunikacji w celu zwiększenia efektywności projekcji wpływu – zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego.

Metodologiczną podstawę prezentowanych badań stanowi podejście interdyscyplinarne, łączące narzędzia nauk politycznych, medioznawstwa, teorii bezpieczeństwa informacyjnego oraz analizy instytucjonalnej. Główny nacisk położono na jakościową analizę aktów normatywno-prawnych, strategii państwowych, oficjalnych doktryn oraz praktyk regulacyjnych w rosyjskiej przestrzeni medialnej. Kluczową rolę odgrywa tu analiza instytucjonalna, pozwalająca zrekonstruować logikę transformacji rosyjskiego systemu medialnego jako rezultatu konsekwentnej polityki państwa ukierunkowanej na rekonfigurację sowieckiego modelu zarządzania informacją w odpowiedzi na nowe uwarunkowania technologiczne, polityczne i geopolityczne.

Badania nad propagandą i dezinformacją są rozbudowane i obejmują zarówno klasyczne analizy historyczne, jak i współczesne studia nad polityką informacyjną Federacji Rosyjskiej. Peter Kenez wskazywał już w latach osiemdziesiątych, że system propagandowy ZSRR stanowił integralny element państwa, którego celem była masowa mobilizacja społeczeństwa poprzez scentralizowany przekaz². W bardziej filozoficznym ujęciu Jason Stanley podkreśla, że propaganda działa nie

1 D. Hallin, P. Mancini, *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, [b.m.w.] 2004.

2 P. Kenez, *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*, Cambridge University Press, Cambridge [i in.] 1985.

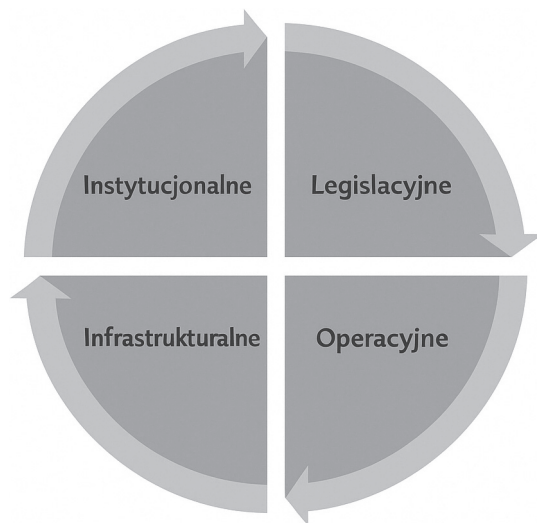

Diagram 1. Typologia mechanizmów kontroli

Źródło: oprac. własne

tylko poprzez fałszowanie faktów, ale przede wszystkim przez kształtowanie sposobów myślenia i osłabianie zdolności odbiorców do krytycznej refleksji³. Współczesne badania nad rosyjskimi strategiami informacyjnymi akcentują ciągłość radzieckich tradycji i ich adaptację do warunków cyfrowych. Koncentrują się głównie na ich zewnętrznych przejawach i skutkach, takich jak wpływ na opinię publiczną za granicą, działania informacyjne w kontekście konfliktów zbrojnych, obecność rosyjskich narracji w mediach społecznościowych itd. Keir Giles w swojej analizie *Russia's „New” Tools for Confronting the West* podkreśla strategiczny wymiar informacji jako instrumentu politycznej dominacji: „Rosyjskie interwencje wojskowe oraz towarzyszące im kampanie wojny informacyjnej nie były anomalią, lecz stanowią przykłady realizowania przez Rosję jej długoletniego zamiaru rzucenia wyzwania Zachodowi”⁴. Autor interpretuje działania Moskwy jako połączenie innowacji technologicznych z utrwalonymi

3 J. Stanley, *How Propaganda Works*, Princeton University Press, Princeton 2015.

4 K. Giles, *Russia's „New” Tools for Confronting the West. Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power*, Chatham House, [London] 2016: <<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/2016-03-russia-new-tools-giles.pdf>> [dostęp: 6 IX 2025].

wzorcami walki informacyjnej. Analizując wpływ rosyjskich kampanii dezinformacyjnych, badacze Aiden Hoyle i Josef Šlerka podkreślają, że przekaz propagandowy Kremla rzeczywiście oddziałuje na zachodnich odbiorców, choć skuteczność tego wpływu jest różna⁵. Uzupełnieniem naukowych analiz są prace publicystyczne, które obrazowo opisują mechanizmy kreowania przez Kreml alternatywnej rzeczywistości medialnej i jej wpływ na odbiorców na Zachodzie, np. książka Petera Pomerantseva *Nothing Is True and Everything Is Possible*⁶.

Znacznie rzadziej podejmowana jest natomiast refleksja nad wewnętrznymi mechanizmami, które umożliwiają skuteczne funkcjonowanie systemu propagandowego w wymiarach instytucjonalnym, prawnym i organizacyjnym. Niniejszy artykuł poszerza stan wiedzy o analizę rosyjskiego systemu medialnego z perspektywy wewnętrznej, poprzez badanie jego logiki instytucjonalnej oraz podstaw legislacyjnych, infrastrukturalnych i operacyjnych, które umożliwiły przekształcenie go w narzędzie propagandy państwowej jako struktury celowo rekonfigurowanej, zgodnie z logiką systemu autorytarnego.

Model propagandy państwowej w systemie radzieckim

Analiza rosyjskiego systemu medialnego wymaga uwzględnienia okresu radzieckiego, który wywiera trwały wpływ na kształt współczesnej państwowej propagandy Federacji Rosyjskiej. Władze tego państwa konsekwentnie odwołują się do dziedzictwa ZSRR, przedstawiając siebie jako jego spadkobierców zarówno w wymiarze symbolicznym, jak i instytucjonalnym oraz ideologicznym. W rezultacie wiele praktyk, zasad organizacyjnych i celów informacyjnych, które charakteryzowały system radziecki, zostało zreprodukowanych lub zaadaptowanych do nowych warunków politycznych i technologicznych. Ciągłość ta przejawia się m.in. w sposobie zarządzania

5 A. Hoyle, J. Šlerka, *Cause for Concern. The Continuing Success and Impact of Kremlin Disinformation Campaigns*, Hybrid CoE, 2024 (Hybrid CoE Working Paper, 29): <<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/03/20240306-Hybrid-CoE-Working-Paper-29-The-impact-of-Kremlin-disinformation-WEB.pdf>> [dostęp: 9 IX 2025].

6 P. Pomerantsev, *Nothing Is True and Everything Is Possible. The Surreal Heart of the New Russia*, Public Affairs, New York 2014.

mediami, podejściu do cenzury oraz traktowaniu informacji jako narzędzia oddziaływania państwa.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. wydarzenia związane z Praską Wiosną 1968 r., nasilająca się krytyka ZSRR w państwach zachodnich oraz aktywność środowisk dysydenckich przyczyniły się do zaostrzenia kontroli informacyjnej w Związku Radzieckim. Władze komunistyczne dostrzegły rosnącą rolę telewizji jako skutecznego narzędzia propagandy, co znalazło odzwierciedlenie w publikacjach partyjnych, w tym w dzienniku „Prawda”. W konsekwencji wzmocniono cenzurę, szczególnie w zakresie tematyki wojskowej i kosmicznej, a decyzje personalne dotyczące kierownictwa Centralnej Telewizji zaczęły podlegać zatwierdzeniu przez Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KC KPZR). W 1978 r. Państwowy Komitet ds. Telewizji i Radiofonii ZSRR (Gosteleradio) przekształcony został w centralny organ odpowiedzialny za koordynację całego systemu medialnego. Jego struktura miała charakter hierarchiczny: Rada Ministrów ZSRR ustalała ogólne cele planów i budżetów, a Gosteleradio przekładało je na konkretne zadania, rozdzielając środki między media centralne, republikańskie i lokalne. Cały system był ściśle podporządkowany decyzjom KC KPZR, który kontrolował zarówno treści, jak i obsadę personalną kluczowych stanowisk w mediach. Z czasem ukształtowany został jednolity system informacyjno-propagandowy, który początkowo opierał się na aktywności lokalnych ośrodków telewizyjnych. W wyniku zaostrzenia cenzury w latach siedemdziesiątych rozpoczęto jednak proces ograniczania autonomii regionalnych stacji i ich konkurencyjności względem centralnych nadawców. Zamiast treści lokalnych retransmitowano programy ogólnokrajowe, wskutek czego rosła dominacja centrum w przestrzeni informacyjnej⁷.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych, wraz z rozpoczęciem polityki *pieriestrojki* i *glasnosti* przez Michaiła Gorbaczowa, system propagandowy zaczął wykazywać oznaki dostosowania do zmieniających się realiów społeczno-politycznych. Choć ograniczono niektóre formy cenzury i poszerzono zakres dopuszczalnych tematów, instytucjonalny rdzeń sowieckiego aparatu

7 Н. Андреев, *Единое информационное пространство Российского государства: взаимодействие печатных и электронных СМИ*, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук, Санкт-Петербург 2005: <<https://cheloveknauka.com/v/131948/a/?#:page=1>> [dostęp: 10 IV 2025].

propagandy pozostał zasadniczo nienaruszony. Kluczowe struktury, takie jak Gosteleradio, nadal pełniły centralną rolę w zarządzaniu przekazem medialnym. Zmiany te nie doprowadziły do pełnego demontażu systemu, a raczej do jego częściowej modyfikacji i adaptacji, która w wielu aspektach pozwalała władzom utrzymywać kontrolę nad systemem informacyjno-propagandowym mimo pojawiających się elementów pluralizmu i liberalizacji w okresie późnej przebudowy. System ten funkcjonował aż do rozpadu ZSRR, odgrywając kluczową rolę w kształtowaniu jednolitego przekazu ideologicznego i wzmacnianiu centralizacji życia politycznego i społecznego.

System medialny Rosji w okresie transformacji ustrojowej

Rok 1991 był momentem przełomowym w transformacji rosyjskich mediów, przyniósł bowiem dwie równoległe zmiany: przejście od radzieckiego do rosyjskiego systemu medialnego, a także zapoczątkowanie stopniowej transformacji technologicznej, która w kolejnych latach doprowadziła do cyfryzacji mediów. Kluczowe były również rozpad scentralizowanej, piramidalnej struktury medialnej ZSRR i kształtowanie się rynku medialnego o charakterze horyzontalnym i regionalnym. 21 sierpnia 1991 r. prezydent Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RFSRR) Boris Jelcyn wydał dekret 'O środkach masowego przekazu w RFSRR'⁸, zmierzający do utrwalenia i legitymizacji autonomii mediów wobec władzy partyjno-państwowej. W rosyjskich środkach masowego przekazu zaczęły się pojawiać nowe praktyki, takie jak zniesienie cenzury, wprowadzenie koncepcji wolności prasy, prywatyzacja mediów, przejście do uniwersalnych standardów profesjonalizmu dziennikarskiego oraz wzmocnienie kontroli redakcyjnych kolegów nad produkcją wiadomości. Według rosyjskiego badacza Iosifa Działoszynskiego w pierwszych latach przebudowy, aż do 1994 r., wielu dziennikarzy postrzegało swoją pracę jako społecznie doniosłą, a siebie samych – jako realizatorów pewnej funkcji o charakterze społecznym⁹.

8 Указ Президента Российской Советской Федеративной Социалистической Республики [№ 69] „О средствах массовой информации в РСФСР”, Москва, 21 VIII 1991: <https://yeltsin.ru/uploads/upload/2015/06/12/up-1991_069.pdf> [dostęp: 2 IV 2025].

9 И. Дзялошинский, *Информационное пространство России: структура, особенности функционирования, перспективы эволюции*, Московский центр Карнеги, Москва 2001: <<https://dzyalosh.ru/03-03-Media-Prostranstvo/info-prostranstvo.pdf>> [dostęp: 8 III 2025].

W 1993 r. w oficjalnych dokumentach po raz pierwszy pojawił się termin *jednolita przestrzeń informacyjna*. Był to dekret prezydenta 'W kwestii formowania jednolitej przestrzeni informacyjno-prawnej Wspólnoty Niepodległych Państw' z 23 grudnia¹⁰. W swej istocie miał on doprowadzić do rozszerzenia kontroli państwa nad prywatnymi mediami, a z drugiej strony świadczył o dążeniu rosyjskich władz do utrzymania wpływów informacyjnych w sąsiednich krajach.

Pierwszy krok w kierunku stworzenia zintegrowanego kanału informacyjnego uczyniony został jeszcze w 1992 r. Po likwidacji Gostelearadia podjęto próbę odtworzenia przestrzeni informacyjnej, która istniała w ZSRR. Przywódcy ośmiu państw: Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Mołdawii, Rosji, Tadżykistanu i Uzbekistanu, podpisali umowę o stworzeniu Międzynarodowej Kompanii Radiowo-Telewizyjnej „Mir”. 1 września 2003 r. kanał Mir uruchomił sygnał telewizyjny, poprzez który zapoznawał widzów ze współczesnym życiem i historią krajów byłego ZSRR. W skład kompanii „Mir” wchodziły kanały telewizyjne MIR i MIR 24, stacja radiowa MIR, portal informacyjno-analityczny „MIR 24” oraz wielofunkcyjny system satelitarny MIR-Teleport¹¹. W ten sposób mimo liberalizacji i pluralizmu medialnego lat dziewięćdziesiątych rozpoczęto stopniowy proces instytucjonalnego zabezpieczania wpływów informacyjnych Federacji Rosyjskiej oraz przywracania elementów kontroli nad przestrzenią informacyjną – zarówno krajową, jak i zagraniczną.

Rekonsolidacja systemu medialnego Federacji Rosyjskiej

Od początku pierwszej dekady XXI w. w Rosji zaczęły zachodzić procesy odwrotne – konsolidacja i centralizacja. Kształtowanie się głównych kierunków propagandy w pierwszych latach nowego stulecia wiązało się bezpośrednio z załamaniem procesu demokratyzacji i wzmocnieniem scentralizowanego systemu biurokratycznego oraz autorytarnych metod

10 Указ Президента Российской Федерации [№ 2293] „Вопросы формирования единого информационно-правового пространства Содружества Независимых Государств”, Москва, 27 XII 1993: <<https://yeltsin.ru/archive/act/41798/>> [dostęp: 4 IV 2025].

11 Информация о Межгосударственной телерадиокомпании „Мир”, „Интернет-портал СНГ” [online, dostęp: 5 IX 2025]: <<https://e-cis.info/cooperation/2852/77034/>>.

rządzenia¹². Dojściu do władzy nowej ekipy rządzącej z Władimirem Putinem na czele w 1999 r. towarzyszył proces aktywnej restrukturyzacji aparatu państwowego, wzmacniania roli organów i instytucji państwa oraz stopniowej kontroli nad mediami i całą sferą informacyjną. Media prywatne stopniowo podporządkowane zostały władzom centralnym, a w regionach powstała rozbudowana sieć punktów korespondencyjnych.

Po dekadzie decentralizacji i regionalizacji mediów na poziomie lokalnym odtworzono system zbliżony do modelu Gosteleradia, oparty na retransmisji programów centralnych i jednolitym, niekonkurencyjnym przekazie informacyjnym. Warto podkreślić, że proces ten został oceniony pozytywnie, m.in. przez rosyjskich badaczy, jako sprzyjający kształtowaniu jednolitej rosyjskiej przestrzeni informacyjnej¹³. Ponadto przyczynił się do tworzenia spójnej przestrzeni informacyjnej nie tylko w obrębie państwa, ale również na obszarze byłych republik radzieckich. Nowy rosyjski system medialny budowano bowiem z myślą o potrzebach propagandowych.

Ogólnym tłem tych procesów była druga wojna czeczeńska, poprzedzona opracowaniem nowej polityki informacyjnej, dostosowanej do realiów działań zbrojnych. Ustanowiono wówczas państwowy monopol na informacje ze strefy wojennej, co pozwoliło na skuteczne rozpowszechnianie pożądaných przez władze narracji i korzystnych dla Rosji interpretacji wydarzeń. Wojna stała się katalizatorem dalszego wzrostu cenzury w mediach. Analitycy wojskowi i prorządowi eksperci zaczęli rozpowszechniać w środkach masowego przekazu opinie mające uzasadnić nałożenie ograniczeń na działalność dziennikarską¹⁴. Na tym etapie główne wysiłki nowych władz koncentrowały się na własnej przestrzeni informacyjnej i pracy z wewnętrznymi konsumentami informacji. Aby zapewnić jak najpełniejszą kontrolę nad przepływem informacji w Rosji, ograniczenia sfery medialnej musiały pełnić dwie kluczowe funkcje:

12 A. Awdiejew, *Główne kierunki propagandy rosyjskiej (2004–2006)*, [w:] *Kultura rosyjska i inteligencja rosyjska. O pisarstwie Lidii Czukowskiej*, red. L. Liburska, Kraków 2003; <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/79205/awdiejew_glowne_kierunki_propagandy_rosyjskiej_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 10 IV 2025].

13 Н. Андреев, *Единое...*

14 O. Panfilov, *Putin and the Press: The Revival of Soviet-Style Propaganda*, trans. M. Blake, Foreign Policy Centre, London 2005; <https://www.files.ethz.ch/isn/24881/Putin_Press.pdf> [dostęp: 10 IV 2025].

- redukującą dostęp do informacji niekorzystnych dla władz;
- wywołującą w mediach i całym społeczeństwie strach przed sprzeciwem.

Procesowi temu towarzyszyły likwidacja niektórych kanałów telewizyjnych (TV-6 i TVS), przejęcie kluczowych kanałów telewizyjnych (NTV i ORT) oraz gazet („Izwestii” i „Kommiersanta”) pod kontrolę państwa lub właścicieli lojalnych wobec reżimu, a także ustanowienie cenzury. Zmiany własnościowe nie były wynikiem procesów rynkowych, ale presji politycznej i ekonomicznej, która miała na celu ograniczenie pluralizmu i podporządkowanie przestrzeni medialnej interesom władzy. W ciągu pierwszej dekady XXI w. w Rosji celowo skonstruowano i narzucono silnie scentralizowany system medialny, w którym dominowały państwowe kanały telewizyjne, takie jak Pierwyj Kanał, Rossija 1 i Rossija 24, oraz gazety drukowane, w tym „Izwestija” i „Komsomolskaja prawda”. Choć istniały niezależne media, ich zasięg i wpływ były ograniczone, a główny przekaz informacyjny pozostawał pod kontrolą państwa¹⁵. Wzmocnienie jej wpłynęło nie tylko na media federalne, ale także na regionalne. Przyjęcie 2 stycznia 2000 r. ustawy federalnej ‘O zmianie ustawy federalnej „O wsparciu ekonomicznym gazet rejonowych (miejskich)”’¹⁶ zwiększyło zależność budżetową prasy kontrolowanej przez państwo poprzez scentralizowane finansowanie jej bezpośrednio lub za pośrednictwem władz federalnych, a nie podmiotów federacji.

Kształtowanie legislacyjnych i doktrynalnych ram systemu propagandy państwowej

Kluczowym elementem w procesie kształtowania rosyjskiego systemu medialnego jako narzędzia propagandy państwowej było stworzenie fundamentu legislacyjnego i doktrynalnego. Rosyjskie władze od początku XXI w.

15 Е. Трофимов, *Государственная пропаганда в России в начале XXI в.: политологический очерк*, „Теория и практика общественного развития” 2014, № 21, s. 169: <<https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-propaganda-v-rossii-v-nachale-hhi-v-politologicheskiiy-ocherk/viewer>> [dostęp: 15 IV 2025].

16 *Федеральный закон от 2 января 2000 г. № 15-ФЗ „О внесении изменения в Федеральный закон „Об экономической поддержке районных (городских) газет“*, „Гарант” [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/181439/>>.

systematycznie budowały strukturę prawną, która umożliwiła objęcie kontroli nad przestrzenią medialną i przekształcenie jej w narzędzie realizacji interesów państwa.

Zatwierdzona 9 września 2000 r. doktryna bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej wskazywała na rozwój koncepcji wojny informacyjnej w szeregu krajów. Podkreślono w niej, że dążenie niektórych państw do dominacji w globalnej przestrzeni informacyjnej oraz wyparcia Rosji z zewnętrznych i wewnętrznych rynków informacyjnych stanowi jedno z głównych zewnętrznych zagrożeń dla jej bezpieczeństwa. Dokument precyzował także kierunki działań wewnętrznych, akcentując potrzebę wzmacniania odporności społeczeństwa i instytucji na oddziaływanie informacyjne. W tym kontekście główne środki mające zapewniać bezpieczeństwo informacyjne w obszarze polityki wewnętrznej obejmowały „intensyfikację działań kontrpropagandowych skierowanych na zapobieganie negatywnym konsekwencjom rozprzestrzeniania dezinformacji dotyczącej polityki wewnętrznej Rosji”¹⁷. W tekście dokumentu termin *propaganda* używany jest głównie w kontekście negatywnym – do wskazania zagrożeń wywodzących się spoza kraju, podczas gdy pojęcie *wspólna przestrzeń informacyjna* opisuje tam procesy wewnętrzne. Warto zauważyć, że konieczność przeciwdziałania zagrożeniom w przestrzeni informacyjnej po raz pierwszy odnotowana została w ‘Doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej’. W ten sposób od 2000 r. rosyjskie kierownictwo zaczęło się przygotowywać do potencjalnej konfrontacji informacyjnej.

Należy podkreślić, że kwestia suwerenności i bezpieczeństwa informacyjnego zajmuje w rosyjskiej myśli politycznej miejsce szczególne. W latach 2005–2007 zyskała ona dodatkowy wymiar ideologiczny wskutek wprowadzenia sformułowanej przez wiceszefa administracji prezydenckiej Władisława Surkowa koncepcji tzw. suwerennej demokracji. Pojęcie to, odwołujące się do idei samowystarczalności i odporności państwa na wpływy zewnętrzne, szybko stało się jednym z filarów oficjalnej retoryki Kremla. W rzeczywistości koncepcja ta stanowiła próbę legitymizacji ograniczenia pluralizmu politycznego oraz mediów poprzez przedstawienie demokracji w rosyjskim wydaniu jako formy odmiennej od zachodnich

17 Доктрина информационной безопасности Российской Федерации (утв. Президентом РФ от 9 сентября 2000 г. № Пр-1895), „Гарант” [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/182535/#friends>>.

standardów, opartej na silnej władzy centralnej i kontroli nad informacją. Powstanie tej idei wiązało się bezpośrednio z obawą przed tzw. kolorowymi rewolucjami w przestrzeni postsowieckiej, które w Moskwie interpretowane były jako rezultat ingerencji Zachodu. Przedstawiciele władz wielokrotnie nawiązywali do tej koncepcji w swoich wystąpieniach, akcentując potrzebę obrony rosyjskiej przestrzeni informacyjnej i tożsamości przed zagrożeniami zewnętrznymi.

Wzmocnienie wewnętrznych mechanizmów kontroli informacyjnej było ściśle powiązane z eskalacją działań wojskowych Federacji Rosyjskiej na obszarze poradzieckim. Konflikty te nie tylko uzasadniały, ale wręcz stymulowały rozwój struktur propagandowych, które stopniowo przestawiały się z trybu pokojowego na konfliktowy. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych i na początku XXI w. rosyjski system medialny coraz wyraźniej funkcjonował w warunkach przygotowywania i prowadzenia operacji informacyjnych związanych z realnymi działaniami militarnymi. Kampanie informacyjne towarzyszyły takim wydarzeniom, jak druga wojna czeczeńska, demontaż pomnika Nieznanego Żołnierza w Tallinnie w 2007 r., wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 czy aneksja Krymu w 2014. Od tego okresu narracje o rzekomych kampaniach dezinformacyjnych przeciwko Rosji coraz częściej pojawiały się w dokumentach strategicznych oraz oficjalnej retoryce rosyjskiego kierownictwa politycznego i wojskowego. Jednocześnie proces wzmacniania państwowej kontroli nad przestrzenią informacyjną przedstawiany był jako niezbędna reakcja obronna na zagrożenia płynące z zewnątrz.

W czerwcu 2009 r. prezydent Dmitrij Miedwiediew podpisał dekret 'O ogólnorosyjskich obowiązkowych ogólnodostępnych kanałach telewizyjnych i radiowych'¹⁸. Dokument ten zatwierdzał listę publicznych kanałów telewizyjnych i stacji radiowych, których programy miały być obowiązkowo transmitowane w całej Rosji i bezpłatne dla odbiorców. Odnośnie do internetu 28 lipca 2012 r. przyjęto natomiast ustawę 'O zmianach w ustawie federalnej „O ochronie dzieci przed informacjami szkodliwymi

18 *Медведев утвердил перечень общероссийских обязательных общедоступных телеканалов и радиоканалов, „Интерфакс”* [online], 3 VI 2009 [dostęp: 7 IV 2025]: <<https://www.interfax.ru/russia/86714>>; *Указ Президента РФ от 24.06.2009 N 715 (ред. от 22.04.2024) „Об общероссийских обязательных общедоступных телеканалах и радиоканалах”, „Консультант плюс”* [online], 24 VI 2009 [dostęp: 9 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_88782/942772dce30cfa36b671bcf19ca928e4d698a928/>.

dla ich zdrowia i rozwoju” i niektórych aktach ustawodawczych Federacji Rosyjskiej, mającą ograniczać dostęp do nielegalnych informacji w sieci¹⁹. Przewidywała ona filtrowanie i blokowanie zasobów, które zawierały informacje zakazane w Rosji. Wprowadzenie nowych przepisów wywołało sprzeczne reakcje w środowisku ekspertów, którzy postrzegali pewne artykuły jako zagrożenie cenzurą. Zwłaszcza w oświadczeniu Prezydenckiej Rady ds. Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego i Praw Człowieka podkreślono, że szczególnie istotne jest powstrzymanie prób wprowadzania cenzury w rosyjskojęzycznym segmencie internetu, zwłaszcza na terytorium Rosji – w przeciwnym razie dojdzie do powstania nowej elektronicznej kurtyny, która negatywnie wpłynie na prawa i możliwości obywateli, rozwój społeczeństwa oraz kształt całej gospodarki²⁰.

Instytucjonalne i operacyjne podstawy rosyjskiej polityki informacyjnej

Wzmocnienie kontroli nad wewnętrzną przestrzenią informacyjną miało na celu m.in. ograniczenie niepożądanych wpływów z zewnątrz. Kierując się tezą, że źródłem zewnętrznego zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego Rosji jest rozwijanie przez niektóre państwa koncepcji wojny informacyjnej, w 2012 r. Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej opublikowało dokument pt. 'Koncepcyjne założenia działalności Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej w przestrzeni informacyjnej'. Jego autorzy powiązali poziom zdolności obronnych Rosji ze skutecznością sił zbrojnych w przestrzeni informacyjnej. W swej istocie koncepcja ta formułowała defensywny charakter operacji wojskowych, które miały się opierać na trzech

19 *Федеральный закон „О внесении изменений в Федеральный закон «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» и отдельные законодательные акты Российской Федерации» от 28.07.2012 N 139-ФЗ (последняя редакция)*, „Консультант плюс” [online], 28 VII 2012 [dostęp: 6 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_133282/>.

20 *Заявление членов Совета в отношении законопроекта № 89417-6 „О внесении изменений в Федеральный закон «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»*”, „Совет при Президенте РФ” [online], 28 X 2012 [dostęp: 12 IV 2025]: <https://web.archive.org/web/20121028171623/http://president-sovet.ru/council_decision/council_statement/zayavlenie_chlenov_soveta_v_otnoshenii_zakonoproekta_89417_6.php>.

głównych postulatach: odstraszeniu, zapobieganiu i rozstrzyganiu konfliktów wojskowych w sferze cyfrowej²¹.

Opublikowanie takiego dokumentu przez Ministerstwo Obrony wskazywało na dążenie do zsynchronizowania polityki państwa na poziomie różnych instytucji, a także na dostrzeganie znaczenia komponentu informacyjnego wśród kluczowych wyzwań i zagrożeń dla państwa. W ten sposób stworzono i rozwinięto ogólnokrajową sieć wpływów informacyjnych, która obejmowała zasoby informacyjne instytucji rządowych, kanałów telewizyjnych, agencji informacyjnych, mediów internetowych, struktur wojskowych i bezpieczeństwa itd. Jolanta Darczewska z Ośrodka Studiów Wschodnich podkreśliła, że rosyjskie siły zbrojne, podobnie jak armie innych państw, prowadzą działania informacyjne. Tym, co je wyróżnia, jest jednak fakt, że w ścisłej współpracy z innymi instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne realizują zadanie ochrony rosyjskiej przestrzeni informacyjnej przed konkurencyjnymi modelami rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturowego²².

5 grudnia 2016 r. Władimir Putin zatwierdził nową 'Doktrynę bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej'. Będąc logiczną kontynuacją doktryny z 2000 r., zaktualizowany dokument różnił się jednak od poprzedniego jakościowo, ponieważ został opracowany z uwzględnieniem realiów i trendów zaistniałych w ciągu szesnastu poprzednich lat. Zauważono w nim konieczność „znalezienia równowagi między potrzebą obywateli do swobodnej wymiany informacji a ograniczeniami związanymi z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, w tym w sferze informacyjnej”²³. Zgodnie z doktryną za bezpieczeństwo informacyjne powinny odpowiadać nie tylko władze, ale także media. Nastąpiło

21 *Концептуальные взгляды на деятельность Вооруженных Сил Российской Федерации в информационном пространстве*, Министерство обороны Российской Федерации, [b.m.w.] 2011: <<https://info.publicintelligence.net/RU-CyberStrategy.pdf>> [dostęp: 16 IV 2025].

22 J. Darczewska, *Rosyjskie siły zbrojne na froncie walki informacyjnej. Dokumenty strategiczne*, Warszawa 2016 (Prace OSW, 57): <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_57_pl_sily_zbrojne_net.pdf> [dostęp: 19 IV 2025].

23 *Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 5 декабря 2016 г. № 646*, „Российская газета” [online, dostęp: 10 IV 2025]: <<https://rg.ru/documents/2016/12/06/doktrina-infobezobasnost-site-dok.html>>.

zatem przesunięcie akcentów i priorytetów w podejściu do bezpieczeństwa narodowego. Dokument ten rozpatrywał bezpieczeństwo informacyjne w kontekście międzynarodowych norm prawnych, stwierdzając, że ochrona prawna informacji to zagadnienie międzynarodowe, a nie dotyczące wyłącznie niektórych sfer krajowych²⁴. Jako jeden z ważniejszych kierunków działań w interesującym nas obszarze wskazywano tam „udział w tworzeniu systemu międzynarodowego bezpieczeństwa informacyjnego, który zapewniłby skuteczne przeciwdziałanie wykorzystywaniu technologii informacyjnych do celów wojskowych i politycznych”. Do głównych zagrożeń informacyjnych zaliczono natomiast m.in.:

- tendencję do zwiększania w zagranicznych środkach masowego przekazu ilości materiałów zawierających stronniczą ocenę polityki państwowej Federacji Rosyjskiej;
- dyskryminację rosyjskich mediów za granicą;
- tworzenie rosyjskim dziennikarzom przeszkód w prowadzeniu działalności zawodowej, nasilenie oddziaływania informacyjnego na ludność rosyjską, głównie młodych ludzi, w celu erozji tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych²⁵.

Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego z 2016 r. była również jednym z dokumentów stanowiących podstawę prawną ‘Strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Federacji Rosyjskiej na lata 2017–2030’, zatwierdzonej dekretem prezydenckim z 9 maja 2017 r. W szczególności zadeklarowano w niej konieczność „stworzenia przestrzeni informacyjnej uwzględniającej potrzeby obywateli i społeczeństwa w zakresie uzyskiwania cechujących się wysoką jakością i wiarygodnością informacji”²⁶. Logiczną kontynuacją realizacji kluczowych postulatów nowej doktryny i konsolidacji ogólnokrajowej sieci wpływów informacyjnych było włączenie do ‘Listy federalnych państwowych przedsiębiorstw jednolitych,

24 *Сравнение доктрин информационной безопасности*, „Search Inform” [online, dostęp: 5 IV 2025]: <<https://searchinform.ru/informatsionnaya-bezopasnost/osnovy-ib/osnovnye-aspekty-informatsionnoj-bezopasnosti/doktrina-informatsionnoj-bezopasnosti/sravnenie-doktrin-informatsionnoj-bezopasnosti/>>.

25 *Доктрина информационной* [2016, № 646]...

26 *Указ Президента Российской Федерации от 9 мая 2017 г. № 203 „О Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017–2030 годы”, „Гарант”* [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/71670570/>>.

które mają istotne znaczenie dla zapewnienia praw i uzasadnionych interesów obywateli Federacji Rosyjskiej, zdolności obronnych i bezpieczeństwa państwa' agencji informacyjnych ITAR-TASS i Rossija Siegodnia (RT), Wszechrosyjskiej Państwowej Kompanii Telewizyjnej i Radiowej (WGTRK – nadaje ona kanały telewizyjne Rosja 1 i Rosja 24), a także centrum telewizyjnego Ostankino²⁷.

Choć w doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego z 2016 r. zadeklarowano przeciwdziałanie wykorzystaniu technologii informacyjnych do celów wojskowych i politycznych przez państwa trzecie, Federacja Rosyjska sama rozwijała i stosowała je w działaniach ofensywnych, w tym w cyberatakach, operacjach wpływu i kampaniach dezinformacyjnych, co w wielu przypadkach może być interpretowane jako naruszenie prawa międzynarodowego, zwłaszcza w obszarze suwerenności państw i ingerencji w sprawy wewnętrzne. Na taką sprzeczność zwracali uwagę również inni badacze, podkreślając, że deklaracje z doktryny bezpieczeństwa pozostawały w sprzeczności z oficjalnym przekazem państwowym, a w praktyce obserwowano działania sprzeczne z oficjalnym przekazem²⁸.

W lutym 2017 r. minister obrony Siergiej Szojgu ogłosił utworzenie i funkcjonowanie w strukturach rosyjskich sił zbrojnych nowej jednostki pn. Siły Operacji Informacyjnych: „W tym czasie stworzono oddziały operacji informacyjnych, które są znacznie skuteczniejsze i silniejsze niż wszystko, co wcześniej stworzyliśmy w obszarze zwanym kontrpropagandą. Propaganda musi być inteligentna, sprawna i skuteczna”²⁹. Deklarowanym celem nowo utworzonej jednostki było przeciwdziałanie propagandzie w mediach i zasobach internetowych, a także zapobieganie atakom hakerów. Operacje informacyjne koncentrowały się na oddziaływaniu zarówno

27 *Перечень федеральных государственных унитарных предприятий, имеющих существенное значение для обеспечения прав и законных интересов граждан Российской Федерации, обороноспособности и безопасности государства*, „Консультант плюс” [online, dostęp: 9 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_210716/5493444de1f1600bcob19bb588176de998003abe/>.

28 A. Kuczyńska-Zonik, *Strategia bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa w cyberprzestrzeni*, red. J. Trubalska, Ł. Wojciechowski, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2017, s. 99–117.

29 *Шойгу объявил о создании войск информационных операций*, „ТАСС” [online], 22 II 2017 [dostęp: 8 IV 2025]: <<https://tass.ru/armiya-i-opk/4045814>>.

na odbiorców wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Zgodnie z dostępnymi danymi główne zadania tej formacji obejmowały:

- gromadzenie i analizę informacji z mediów otwartych i sieci społecznościowych,
- przygotowywanie raportów i prognoz strategicznych,
- destabilizację sytuacji politycznej w regionach kryzysowych,
- demoralizację sił przeciwnika oraz rozpowszechnianie dezinformacji,
- dyskredytację zagranicznych rządów,
- propagowanie pozytywnego wizerunku Władimira Putina i jego otoczenia,
- utrzymywanie wewnętrznej stabilności informacyjnej w rosyjskim społeczeństwie³⁰.

Kolejnym krokiem w kierunku zwiększenia skuteczności wojny informacyjnej przeciwko Ukrainie było utworzenie przez kierownictwo Sztabu Generalnego rosyjskich sił zbrojnych Departamentu Wojny Informacyjnej w Centrum Wojsk Terytorialnych Południowego Okręgu Wojskowego. Informacje na temat specyfiki funkcjonowania tej jednostki i jej struktury organizacyjnej zostały opublikowane przez Główny Zarząd Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy. Głównym zadaniem było w ich świetle prowadzenie operacji informacyjnych wymierzonych w Ukrainę oraz działania na okupowanych terytoriach ukraińskich³¹.

Stopniowo kwestia ochrony interesów narodowych i przestrzeni informacyjnej oraz zapewnienia bezpieczeństwa i suwerenności informacyjnej zaczęła odgrywać w polityce Rosji coraz większą rolę. Kurs na suwerenność rosyjskiej przestrzeni informacyjnej kontynuowało podpisanie przez prezydenta ustawy federalnej z 1 maja 2019 r. 'O zmianach w federalnej ustawie o łączności oraz federalnej ustawie o informacji, technologii informacyjnej i ochronie informacji'.

30 *Стали известны данные о войсках „психов” России, „Трибун”* [online], 6 II 2018 [dostęp: 9 IV 2025]: <<https://web.archive.org/web/20180813144001/https://tribun.com.ua/47273>>.

31 *Особливості діяльності Управління інформаційного протидієборства Центру територіальних військ Південного військового округу ЗС РФ, „Головне управління розвідки Міністерства оборони України”* [online, dostęp: 9 IV 2025]: <<https://web.archive.org/web/20170722012303/http://gur.mil.gov.ua/content/osoblyvosti-diialnosti-upravlinnia-informatsiinoho-protyborstva-tsentru-terytorialnykh-viisk-pivdennoho-viiskovoho-okruhu-zs-rf.html>>.

W praktyce akt ten wprowadzał mechanizmy tworzenia tzw. suwerennego internetu (Runetu), umożliwiając władzom centralnym kontrolę nad ruchem sieciowym wewnątrz kraju, nakładając obowiązek instalacji specjalnych urządzeń monitorujących u operatorów oraz dając możliwość odseparowania rosyjskiego segmentu internetu od globalnej sieci. Realnie oznaczało to istotne poszerzenie instrumentarium państwowego nadzoru nad przestrzenią cyfrową i stworzenie prawnych podstaw do cenzury internetowej. Ten krok w kierunku kontroli nad internetem do pewnego stopnia postrzegany był jako przeniesienie metod zarządzania korporacyjnego na poziom krajowy³².

Autorzy ustawy twierdzili, że dokument przygotowano z uwzględnieniem agresywnego charakteru narodowej strategii cyberbezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych z września 2018 r., w której opisana została koncepcja „zachowania pokoju siłą”, a Rosja razem z innymi państwami „bezpośrednio i bez dowodów oskarżana jest o przeprowadzanie ataków hackerskich”³³. Oprócz tego regulacje w zakresie suwerennego internetu były bezpośrednim rozwinięciem priorytetów określonych w doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego z 2016 r. oraz strategii bezpieczeństwa narodowego z 2021, w których podkreślano potrzebę ochrony rosyjskiej przestrzeni informacyjnej przed ingerencją zewnętrzną. Środowisko eksperckie oceniło przyjęcie ustawy niejednoznacznie, z jednej strony widząc w niej ryzyko wprowadzenia całkowitej cenzury w internecie, a z drugiej wskazując na szansę prewencyjnej ochrony przed ewentualnymi zagrożeniami w razie nieprzewidywanych okoliczności w niestabilnej sytuacji geopolitycznej³⁴.

Praktyczna realizacja ustawy o suwerennym internecie objęła m.in. wdrożenie systemów technicznych, które umożliwiają kontrolę państwa nad ruchem w sieci. W szczególności zastosowano tu technologię Deep Packet Inspection, która pozwala na monitorowanie, filtrowanie i blokowanie określonych treści internetowych na poziomie dostawców usług. Ponadto utworzono krajowy Domain Name System, który pozwala

32 А. Прокопенко, *Закон о суверенном рунете. Как он возник и к чему приведет*, „Московский центр Карнеги” [online, dostęp: 9 IV 2025]: <<https://carnegie.ru/commentary/78928>>.

33 В Госдуму внесли законопроект об автономной работе Рунета, „ТАСС” [online], 14 XII 2018 [dostęp: 11 IV 2025]: <<https://tass.ru/obschestvo/5914675>>.

34 А. Прокопенко, *Закон...*

państwu zarządzać ruchem internetowym w ramach krajowego segmentu niezależnie od serwerów zewnętrznych i umożliwia całkowite odłączenie rosyjskiego sektora internetu od globalnej sieci, gdyby uznano, że wystąpiło zagrożenie bezpieczeństwa narodowego. Według raportów eksperckich oraz analiz autorów platformy „Censored Planet” rozwiązania te pozwoliły nie tylko na skuteczne blokowanie treści opozycyjnych czy zagranicznych mediów, ale również na stworzenie warunków do automatycznego priorytetyzowania przekazu zgodnego z linią władz³⁵. W praktyce system ten pozwala dynamicznie kształtować przestrzeń medialną, ograniczając dostęp do alternatywnych źródeł informacji i wzmacniając ekspozycję obywateli na treści pochodzące z kontrolowanych przez państwo kanałów medialnych.

Od 2012 r. rosyjskie władze aktywnie wykorzystują ustawę ‘O zmianie niektórych aktów prawnych Federacji Rosyjskiej w zakresie regulacji działalności organizacji non-profit pełniących funkcje zagranicznego agenta’³⁶, czyli tzw. ustawę o zagranicznych agentach, która umożliwia oznaczanie niezależnych organizacji jako agentów wpływu finansowanych z zagranicy. Początkowo skierowana była ona przeciwko organizacjom pozarządowym, a od 2017 r. dotyczy także zagranicznych mediów działających na terytorium Federacji Rosyjskiej. Na mocy jej przepisów media otrzymujące finansowanie spoza Rosji mogły zostać uznane za zagranicznych agentów, co skutkowało nałożeniem szeregu obowiązków sprawozdawczych, etykietowaniem publikacji oraz potencjalnymi sankcjami administracyjnymi i sądowymi. W 2021 r. ustawę zaostrzono, umożliwiając uznanie za zagranicznego agenta także osób fizycznych, które współpracują z zagranicznymi mediami, co miało skutek odstraszący i prowadziło do autocenzury w środowisku dziennikarskim. Ograniczenia objęły również strukturalny zakaz posiadania przez podmioty zagraniczne większościowych udziałów w rosyjskich mediach (limit 20 proc. wprowadzony w 2016 r.), co spowo-

35 *Censorship in Russia*, „Censored Planet” [online, dostęp: 14 IV 2025]: <<https://censoredplanet.org/russia>>; *TSPU: Russia's Decentralized Censorship System*, „Censored Planet” [online, dostęp: 14 IV 2025]: <<https://censoredplanet.org/tspu>>.

36 *Федеральный закон от 20 июля 2012 г. № 121-ФЗ „О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части регулирования деятельности некоммерческих организаций, выполняющих функции иностранного агента” (с изменениями и дополнениями)*, „Гарант” [online, dostęp: 15 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/70204242/>>.

dowało wycofanie się z rynku takich podmiotów jak Axel Springer czy Sanoma. W rezultacie udział kapitału zagranicznego w rosyjskim krajobrazie medialnym został niemal całkowicie wyeliminowany, a kanały dystrybuowania informacji przez zagranicznych nadawców – znacząco ograniczone. Działanie to było jednym z kluczowych elementów instytucjonalnej konsolidacji systemu medialnego, zmierzającej do zablokowania alternatywnych źródeł informacji oraz wzmocnienia monopolu państwowej narracji.

Ewolucję podejścia rosyjskich władz do bezpieczeństwa informacyjnego można również prześledzić na przykładzie bezpieczeństwa narodowego. W strategii bezpieczeństwa narodowego zatwierdzonej przez prezydenta w lipcu 2021 r. bezpieczeństwo informacyjne po raz pierwszy zostało wyodrębnione jako osobny obszar priorytetowy (w poprzedniej wersji z 2015 r. znajdowało się w sekcji 'Nauka, technologia, edukacja'). Jako główne zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego Rosji wskazano w niej następujące działania:

- wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych do ingerowania w wewnętrzne sprawy państw, podważania ich suwerenności i naruszania ich integralności terytorialnej;
- wzrost liczby ataków cybernetycznych na rosyjskie zasoby informacyjne z terytoriów obcych państw;
- intensyfikację aktywności służb specjalnych obcych państw w celu prowadzenia działań wywiadowczych i innych operacji w rosyjskiej przestrzeni informacyjnej;
- rozpowszechnianie niedokładnych informacji, w tym świadomie fałszywych doniesień o zagrożeniu aktami terrorystycznymi, w celu destabilizowania sytuacji społeczno-politycznej w Federacji Rosyjskiej;
- zakazywanie działalności rosyjskich mediów i korzystania z rosyjskich zasobów informacyjnych;
- narzucanie zniekształconego obrazu faktów historycznych i wydarzeń mających miejsce w Federacji Rosyjskiej i na świecie³⁷.

37 *Указ Президента Российской Федерации [№ 400] „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”*, Москва, 2 VII 2021: <<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hsk5z9gWqoplD1ZzmR5cERog5tZC.pdf>> [dostęp: 17 IV 2025].

Opracowana w 2021 r. strategia bezpieczeństwa narodowego wpisuje się w proces ideologizacji polityki bezpieczeństwa, w którym zagrożenia definiowane są nie tylko w wymiarze militarnym, lecz także kulturowo-światopoglądowym. Autorzy dokumentu uznają zależność od zagranicznych technologii i sprzętu telekomunikacyjnego za jeden z kluczowych czynników wrażliwości rosyjskiej przestrzeni informacyjnej, co znajduje odzwierciedlenie w postulatcie uniezależnienia się od obcych wpływów w infrastrukturze krytycznej. Jako główne źródło zagrożeń dla rosyjskiej suwerenności informacyjnej i wartości narodowych w dokumencie tym jednoznacznie wskazano tzw. kolektywny Zachód, tj. Stany Zjednoczone, ich sojuszników, międzynarodowe korporacje i organizacje pozarządowe (również religijne). Wskazane działania interpretowane są przez rosyjskich decydentów jako narzędzia szerokiej strategii wewnętrznego destabilizowania Federacji Rosyjskiej w celu osłabienia jej potencjału gospodarczego i militarnego, dyskredytacji dziedzictwa kulturowego oraz rozbicia jej więzi z państwami o tradycyjnie przyjaznym nastawieniu³⁸. Wypowiedzi kluczowych przedstawicieli *establishmentu* bezpieczeństwa, takich jak sekretarz Rady Bezpieczeństwa Nikołaj Patruszew, potwierdzają, że strategia ta ma również wymiar światopoglądowy i propagandowy, ukierunkowany na ochronę pamięci historycznej i wartości duchowych oraz kształtowanie lojalnych postaw obywatelskich, szczególnie wśród młodzieży, m.in. poprzez przekazywanie pamięci o bohaterskiej przeszłości przodków³⁹.

Przez całą pierwszą dekadę XXI w. rosyjskie władze budowały zatem system izolacji informacyjnej, polegający na ograniczaniu dostępu do alternatywnych informacji, tworzeniu warunków i narzędzi do rozpowszechniania własnych narracji, a w rezultacie – do kontroli nad przepływem informacji. Deklarowane przez władze koncepcyjne i prawne ramy funkcjonowania przestrzeni medialnej były skutecznie wdrażane, co na tle rosnących możliwości instytucjonalnych państwa stwarzało dogodne warunki do rozprzestrzeniania informacji i propagandowego oddziaływania na krajowych i zewnętrznych odbiorców. Kontynuacją tego procesu było przyjęcie ustawy federalnej z 4 marca 2022 r. 'O zmianach w Kodeksie Karnym

38 Tamże.

39 Патрушев рассказал о новой стратегии информационной безопасности, „Известия” [online], 31 V 2021 [dostęp: 18 IV 2025]: <<https://iz.ru/1171912/2021-05-31/patrushev-rasskazal-o-novoi-strategii-informatcionnoi-bezopasnosti>>.

Federacji Rosyjskiej oraz w artykułach 31 i 151 Kodeksu Postępowania Karnego Federacji Rosyjskiej”. Wprowadziła ona odpowiedzialność karną za dyskredytację Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i rozpowszechnianie informacji na temat działań rosyjskiej armii, które państwo uznaje za fałszywe. W warunkach pełnoskalowej wojny z Ukrainą akt ten pogłębił i sfinalizował na obecnym etapie proces instytucjonalizacji kontroli państwa nad przestrzenią medialną⁴⁰.

Wnioski

Przeprowadzona w artykule analiza przemian rosyjskiego systemu medialnego potwierdza postawioną hipotezę badawczą, że proces ten rozwijał się etapowo, ewolucyjnie i przybrał formę konsekwentnego centralizowania przestrzeni medialnej. Zapoczątkowały go reformy instytucjonalne i prawne w latach dziewięćdziesiątych XX w., a przez kolejne dekady kontynuowany był niezależnie od zmian przywództwa politycznego. Opierał się na przekształceniu i modernizacji struktur odziedziczonych po ZSRR, stopniowej recentralizacji systemu medialnego oraz wdrażaniu ram prawnych i doktrynalnych, które umożliwiły władzom federalnym przejęcie kontroli nad przestrzenią informacyjną.

Transformacja ta przebiegała etapowo – od fazy decentralizacji, przez instytucjonalne ograniczanie niezależności mediów, po pełną integrację głównych kanałów informacyjnych w jednolity system podporządkowany interesom państwa. Kluczową rolę odegrały w tym procesie doktryny bezpieczeństwa informacyjnego z lat 2000 i 2016, akty prawne ograniczające dostęp do treści uznanych za niepożądane, dekret o ogólnodostępnych kanałach medialnych oraz koncepcja suwerennej demokracji, która stanowiła ideologiczne uzasadnienie całego procesu.

W drugiej dekadzie XXI w. doszło do pełnej instytucjonalizacji i operacjonalizacji rosyjskiego systemu medialnego. Proces ten obejmował m.in. tworzenie wyspecjalizowanych struktur, jak oddziały operacji informacyjnych w siłach zbrojnych, oraz wdrażanie narzędzi umożliwiających

40 *Федеральный закон от 4 марта 2022 г. № 32-ФЗ „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статьи 31 и 151 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации”*, „Гарант” [online, dostęp: 18 IV 2025]: <<https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/403509306/>>.

kontrolę nad internetem. Państwowe media, agencje informacyjne i platformy cyfrowe zostały zintegrowane w spójną sieć wpływu, której celem stała się nie tylko kontrola nad odbiorcą wewnętrznym, ale i ekspansja informacyjna poza granicami Federacji Rosyjskiej. Istotnym etapem tego procesu była strategia bezpieczeństwa narodowego z 2021 r., w której bezpieczeństwo informacyjne po raz pierwszy wymieniono jako odrębny priorytet. Dokument ten jednoznacznie wskazywał tzw. kolektywny Zachód jako główne źródło zagrożeń, uzasadniając potrzebę dalszej konsolidacji przestrzeni medialnej jako elementu narodowego systemu obrony.

Warto przy tym zaznaczyć, że ważny moment zwrotny w procesie militaryzacji rosyjskiej polityki informacyjnej nastąpił już w 2012 r., wraz z publikacją dokumentu pt. 'Koncepcyjne założenia działalności Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej w przestrzeni informacyjnej'. To właśnie ten akt stworzył podstawy normatywne dla instytucjonalizowania operacji informacyjnych w strukturach wojskowych. Pełne wdrożenie tego podejścia, opartego na założeniach wojny hybrydowej (tzw. doktryny Gierasimowa) oraz ofensywnych kampaniach informacyjnych, nastąpiło w latach 2013–2014. Kolejnym etapem były szeroko zakrojone operacje dezinformacyjne związane z pandemią COVID-19 w latach 2020–2021, co może być interpretowane jako przejaw ciągłości rosyjskiej strategii informacyjnej. Kulminacją tego procesu jest prowadzona od 2022 r. pełnoskalowa wojna przeciwko Ukrainie, której towarzyszy intensywna ofensywa propagandowa i informacyjna.

Poniżej przedstawiono uproszczony model rozwoju polityki informacyjnej Rosji od fazy reaktywnej, poprzez prewencyjną, aż do etapu ofensywnego, który odzwierciedla coraz bardziej ekspansywny charakter propagandy.

Podobnie rozwój rosyjskiego systemu medialnego można podzielić na trzy fazy: liberalizację i pluralizację lat dziewięćdziesiątych XX w., recentralizację po roku 2000 oraz militaryzację i operacjonalizację po 2012, gdy propagandę zintegrowano z państwową doktryną bezpieczeństwa.

Transformacja rosyjskiego systemu medialnego stanowi przykład długoterminowej rekonfiguracji struktur państwa w odpowiedzi na zmieniające się realia technologiczne i geopolityczne. Była to nie tylko reakcja na pojawiające się zagrożenia, lecz przede wszystkim świadomy element strategii budowania nowego paradygmatu państwowej suwerenności informacyjnej. W oficjalnej retoryce Kremla cel ten przedstawiano jako ochronę integralności

Diagram 2. Etapy rozwoju polityki informacyjnej Federacji Rosyjskiej

Źródło: oprac. własne

Diagram 3. Etapy transformacji polityki informacyjnej Federacji Rosyjskiej

Źródło: oprac. własne

państwa i budowę odporności na ingerencję zewnętrzną. W praktyce jednak realizacja tej strategii oznaczała postępujące ograniczanie pluralizmu medialnego, wprowadzenie mechanizmów cenzury i systematyczne podporządkowywanie przestrzeni informacyjnej interesom władz. Przedstawiona tu analiza może uzupełniać dotychczasowe podejścia do tematu, oferując spojrzenie od wewnątrz, z uwzględnieniem logiki instytucjonalnej oraz podstaw legislacyjnych, infrastrukturalnych i operacyjnych. Tym samym może ułatwić zrozumienie, w jaki sposób rosyjska propaganda państwowa została stopniowo włączona w szersze mechanizmy kontroli informacyjnej i zintegrowana ze strategią bezpieczeństwa narodowego.

Bibliografia

- Andreev N., *Edinoe informacionnoe prostranstvo Rossijskogo gosudarstva: vzaimodejstvie pečatnyh i elektronnyh SMI*, avtoreferat dissertacji na soiskanie učennoj stepeni kandidata političeskich nauk, Sankt-Peterburg 2005: <<https://cheloveknauka.com/v/131948/a/?#?page=1>> [dostęp: 10 IV 2025].
- Awdiejew A., *Główne kierunki propagandy rosyjskiej (2004–2006)*, [w:] *Kultura rosyjska i inteligencja rosyjska. O piarstwie Lidii Czukowskiej*, red. L. Liburska, Kraków 2003: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/79205/awdiejew_glowne_kierunki_propagandy_rosyjskiej_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 10 IV 2025].
- Bezpieczeństwo państwa w cyberprzestrzeni*, red. J. Trubalska, Ł. Wojciechowski, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2017.
- Censorship in Russia*, „Censored Planet” [online, dostęp: 14 IV 2025]: <<https://censoredplanet.org/russia>>.
- Darczewska J., *Rosyjskie siły zbrojne na froncie walki informacyjnej. Dokumenty strategiczne*, Warszawa 2016 (Prace OSW, 57): <https://www.oswawaw.pl/sites/default/files/prace_57_pl_sily_zbrojne_net.pdf> [dostęp: 19 IV 2025].
- Doktrina informacionnoj bezopasnosti Rossijskoj Federacii (utv. Prezidentom RF ot 9 sentâbrâ 2000 g. № Pr-1895)*, „Garant” [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/182535/#friends>>.
- Doktrina informacionnoj bezopasnosti Rossijskoj Federacii. Utverždena Ukazom Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 5 dekabrà 2016 g. № 646*, „Rossijskaâ gazeta” [online, dostęp: 10 IV 2025]: <<https://rg.ru/documents/2016/12/06/doktrina-infobezobasnost-site-dok.html>>.
- Dzâłošinskij I., *Informacionnoe prostranstvo Rossii: struktura, osobennosti funkcionirovaniâ, perspektivy èvolúcii*, Moskovskij centr Karnegi, Moskva 2001: <<https://dzyalosh.ru/03-03-Media-Prostranstvo/info-prostranstvo.pdf>> [dostęp: 8 III 2025].

- Federal'nyj zakon „O vnesenii izmenenij v Federal'nyj zakon »O zašite detej ot informacii, pričinnâušej vred ih zdorov'û i razvitiû« i otdel'nye zakonodatel'nye akty Rossijskoj Federacii» ot 28.07.2012 N 139-FZ (poslednââ redakciâ), „Konsul'tant plûs”* [online], 28 VII 2012 [dostęp: 6 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_133282/>.
- Federal'nyj zakon ot 2 âнварâ 2000 g. N° 15-FZ „O vnesenii izmeneniâ v Federal'nyj zakon »Ob èkonomičeskoj podderžke rajonnyh (gorodskih) gazet«, „Garant”* [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/181439/>>.
- Federal'nyj zakon ot 20 iûlâ 2012 g. N° 121-FZ „O vnesenii izmenenij v otdel'nye zakonodatel'nye akty Rossijskoj Federacii v časti regulirovaniâ deâtelnosti nekommerčeskich organizacij, vypolnâûših funkcii inostrannogo agenta” (s izmeneniâmi i dopolneniâmi), „Garant”* [online, dostęp: 15 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/70204242/>>.
- Federal'nyj zakon ot 4 marta 2022 g. N° 32-FZ „O vnesenii izmenenij v Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii i stat'i 31 i 151 Ugolovno-processual'nogo kodeksa Rossijskoj Federacii”, „Garant”* [online, dostęp: 18 IV 2025]: <<https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/403509306/>>.
- Giles K., *Russia's „New” Tools for Confronting the West. Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power*, Chatham House, [London] 2016: <<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/2016-03-russia-new-tools-giles.pdf>> [dostęp: 6 IX 2025].
- Hallin D., Mancini P., *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, [b.m.w.] 2004.
- Hoyle A., Šlerka J., *Cause for Concern. The Continuing Success and Impact of Kremlin Disinformation Campaigns*, Hybrid CoE, 2024 (Hybrid CoE Working Paper, 29): <<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/03/20240306-Hybrid-CoE-Working-Paper-29-The-impact-of-Kremlin-disinformation-WEB.pdf>> [dostęp: 9 IX 2025].
- Informaciâ o Mežgosudarstvennoj teleradiokompanii „Mir”, „Internet-portal SNG”* [online, dostęp: 5 IX 2025]: <<https://e-cis.info/cooperation/2852/77034/>>.
- Kenez P., *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*, Cambridge University Press, Cambridge–London–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney 1985.
- Konceptual'nye vzglâdy na deâtelnost' Vooružennyh Sil Rossijskoj Federacii v informacionnom prostranstve*, Ministerstvo oborony Rossijskoj Federacii, [b.m.w.] 2011: <<https://info.publicintelligence.net/RU-CyberStrategy.pdf>> [dostęp: 16 IV 2025].
- Kuczyńska-Zonik A., *Strategia bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa w cyberprzestrzeni*, red. J. Trubalska, Ł. Wojciechowski, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2017.
- Kultura rosyjska i inteligencja rosyjska. O pisarstwie Lidii Czukowskiej*, red. L. Liburska, Kraków 2003.
- Medvedev utverdił perečen' obšerossijskich obâzatel'nyh obšedostupnyh telekanalov i radiokanalov*, „Interfaks” [online], 3 VI 2009 [dostęp: 7 IV 2025]: <<https://www.interfax.ru/russia/86714>>.

- Osoblivosti diál'nosti Upravlinná informacijnogo protiborstva Centru teritorial'nih vijs'k Pivdannogo vijs'kovogo okruhu ZS RF, „Golovne upravlinná rozvidki Ministerstva oboroni Ukraïni”* [online, dostęp: 9 IV 2025]: <<https://web.archive.org/web/20170722012303/http://gur.mil.gov.ua/content/osoblyvosti-diialnosti-upravlinnia-informatsiinoho-protyborstva-tsentru-terytorialnykh-viisk-pivdannoho-viiskovoho-okruhu-zs-rf.html>>.
- Panfilov O., *Putin and the Press: The Revival of Soviet-Style Propaganda*, trans. M. Blake, Foreign Policy Centre, London 2005: <https://www.files.ethz.ch/isn/24881/Putin_Press.pdf> [dostęp: 10 IV 2025].
- Patrušev rasskazal o novoj strategii informacionnoj bezopasnosti, „Izvestiâ”* [online], 31 V 2021 [dostęp: 18 IV 2025]: <<https://iz.ru/1171912/2021-05-31/patrushev-rasskazal-o-novoi-strategii-informacionnoi-bezopasnosti>>.
- Perečen' federal'nyh gosudarstvennyh unitarnyh predpriâtij, imeûsîh sušestvennoe značenie dlâ obespečeniâ prav i zakonnyh interesov graždân Rossijskoj Federacii, oboronosposobnosti i bezopasnosti gosudarstva, „Konsul'tant plûs”* [online, dostęp: 9 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_210716/5493444de1f1600cb0b19bb588176de998003abe/>.
- Pomerantsev P., *Nothing Is True and Everything Is Possible. The Surreal Heart of the New Russia*, Public Affairs, New York 2014.
- Prokopenko A., *Zakon o suverennom runete. Kak on voznik i k čemu privedet, „Moskovskij centr Karnegî”* [online, dostęp: 9 IV 2025]: <<https://carnegie.ru/commentary/78928>>.
- Sravnienie doktrin informacionnoj bezopasnosti, „Search Inform”* [online, dostęp: 5 IV 2025]: <<https://searchinform.ru/informatsionnaya-bezopasnost/osnovy-ib/osnovnye-aspekty-informatsionnoj-bezopasnosti/doktrina-informatsionnoj-bezopasnosti/sravnienie-doktrin-informatsionnoj-bezopasnosti/>>.
- Stali izvestny dannye o vojskah „psihov” Rossii, „Tribun”* [online], 6 II 2018 [dostęp: 9 IV 2025]: <<https://web.archive.org/web/20180813144001/https://tribun.com.ua/47273>>.
- Stanley J., *How Propaganda Works*, Princeton University Press, Princeton 2015.
- Šojgu ob“âvil o sozdanii vojsk informacionnyh operacij, „TASS”* [online], 22 II 2017 [dostęp: 8 IV 2025]: <<https://tass.ru/armiya-i-opk/4045814>>.
- Trofimov E., *Gosudarstvennaâ propaganda v Rossii v načale XXI v.: politologičeskij očerk, „Teoriâ i praktika obšestvennogo razvitiâ”* 2014, № 21: <<https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-propaganda-v-rossii-v-nachale-hhi-v-politologičeskij-očerk/viewer>> [dostęp: 15 IV 2025].
- TSPU: Russia's Decentralized Censorship System, „Censored Planet”* [online, dostęp: 14 IV 2025]: <<https://censoredplanet.org/tspu>>.
- Ukaz Prezidenta RF ot 24.06.2009 N 715 (red. ot 22.04.2024) „Ob obšerossijskich obâzatel'nyh obšedostupnyh telekanalah i radiokanalah”, „Konsul'tant plûs”* [online], 24 VI 2009 [dostęp: 9 IV 2025]: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_88782/942772dce30cfa36b671bcf19ca928e4d698a928/>.

- Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii* [№ 400] „O Strategii nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii”, Moskva, 2 VII 2021: <<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hSk5z9gWqOpLD1ZzmR5cERog5tZC.pdf>> [dostęp: 17 IV 2025].
- Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii* [№ 2293] „Voprosy formirovaniâ edinogo informacionno-pravovogo prostranstva Sodružestva Nezavisimyh Gosudarstv”, Moskva, 27 XII 1993: <<https://yeltsin.ru/archive/act/41798/>> [dostęp: 4 IV 2025].
- Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 9 maâ 2017 g. № 203 „O Strategii razvitiâ informacionnogo obščestva v Rossijskoj Federacii na 2017–2030 gody”*, „Garant” [online, dostęp: 11 IV 2025]: <<https://base.garant.ru/71670570/>>.
- Ukaz Prezidenta Rossijskoj Sovetskoj Federativnoj Socialističeskoj Respubliki* [№ 69] „O sredstvach massovoj informacii v RSFSR”, Moskva, 21 VIII 1991: <https://yeltsin.ru/uploads/upload/2015/06/12/up-1991_069.pdf> [dostęp: 2 IV 2025].
- V Gosdumu vnesli zakonoproekt ob avtonomnoj rabote Runeta*, „TASS” [online], 14 XII 2018 [dostęp: 11 IV 2025]: <<https://tass.ru/obschestvo/5914675>>.
- Zaâvlenie členov Soveta v otnošenii zakonoproekta № 89417-6 „O vnesenii izmenenij v Federal'nyj zakon »O zašite detej ot informacii, pričînâûšej vred ih zdorov'û i razvitiû«”*, „Sovet pri Prezidente RF” [online], 28 X 2012 [dostęp: 12 IV 2025]: <https://web.archive.org/web/20121028171623/http://president-sovet.ru/council_decision/council_statement/zayavlenie_chlenov_soveta_v_otnoshenii_zakonoproekta_89417_6.php>.